

С. 7–15. DOI: 10.33270/01242702.7 URL: <https://philosophy.navs.edu.ua/index.php/philosophy/article/view/1617/1606>

3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 424 с.

4. Усенко І. Б. Кістяківський Богдан Олександрович. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] ; редкол. : І. М. Дзюба та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2013. URL: <https://esu.com.ua/article-7092>

ГОНЧАРОВА Ольга Сергіївна,
доцент кафедри історії України
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ: ІДЕНТИЧНІСТЬ, ВІЙНА І СПРОТИВ ІМПЕРСЬКИМ НАРАТИВАМ

Повномасштабна російсько-українська війна актуалізувала питання української ідентичності не лише як політичної чи культурної категорії, але й як результату тривалих історичних процесів формування колективної пам'яті, що розгорталися в умовах колоніального та радянського панування. Протягом ХІХ–ХХ століть імперські та радянські режими цілеспрямовано вибудовували моделі історичної пам'яті, які маргіналізували український національний досвід, підміняли локальні історичні сюжети уніфікованими загальноімперськими наративами та обмежували можливості самостійного осмислення минулого. У сучасних умовах війни ці практики виявили свою безпосередню спадковість у російській політиці історичних маніпуляцій, що використовуються для легітимації агресії. У цьому контексті деколонізація пам'яті постає не як символічний чи допоміжний процес, а як ключовий інструмент історичного переосмислення минулого, подолання імперсько-радянської спадщини та формування української ідентичності на засадах власної історичної суб'єктності.

Деколонізація пам'яті в сучасній Україні передбачає системний критичний перегляд усталених історичних наративів, відмову від імперських і радянських схем інтерпретації минулого та повернення історичної суб'єктності тим групам, подіям і досвідам, які впродовж тривалого часу були виключені з офіційного дискурсу або представлені у спотвореному вигляді. Цей процес охоплює як ревізію канонізованих інтерпретацій ключових історичних подій, так і переосмислення ролі України в межах імперських

проектів, де вона тривалий час постулювалася як периферія або похідний простір. Водночас деколонізація пам'яті не зводиться до механічного заперечення попередніх інтерпретацій, а передбачає їх критичне осмислення в ширшому історичному контексті. Йдеться не лише про демонтаж матеріальних символів колоніального панування (пам'ятників, імперських і радянських топонімів, пантеону канонізованих постатей), але й про глибше переосмислення самого історичного знання, його методологічних засад і способів трансляції [3, с. 21]. Особливого значення набуває перегляд освітніх програм, музейних експозицій та інших форм публічної історії, які тривалий час відтворювали імперські уявлення про минуле. Саме в цих сферах відбувається формування нових наративів, що визнають багатозаровість історичного досвіду України та сприяють утвердженню її як повноцінного суб'єкта історії.

Особливого значення процес деколонізації пам'яті набув у контексті російсько-української війни, яка виступила каталізатором масового та прискореного перегляду суспільного ставлення до минулого. Збройна агресія російської федерації супроводжується цілеспрямованим використанням історичних міфів, символів та маніпулятивних інтерпретацій пам'яті від апеляцій до ідеї «спільної історії» та «єдиного культурного простору» до прямого заперечення історичної суб'єктності України та її права на окрему національну ідентичність. Показовими у цьому контексті є звернення російського політичного дискурсу до спадщини Київської Русі як виключно «російського» історичного проекту, що ігнорує багатовекторність її розвитку та роль українських земель у формуванні східноєвропейської цивілізації. Іншим важливим кейсом є маніпулятивне використання наративу Другої світової війни, зокрема концепції «Великої Вітчизняної війни», яка продовжує виконувати функцію універсального легітимаційного міфу. У межах цього наративу сучасна Україна репрезентується як спадкоємиця «нацизму», що дозволяє російській пропаганді виправдовувати агресію риторикою «денацифікації» та відтворювати радянську модель морального поділу світу [1, с. 240]. При цьому замовчуються або маргіналізуються такі ключові елементи українського історичного досвіду, як Голодомор, масові репресії та специфіка нацистської окупаційної політики на українських територіях, включно з Голокостом. Таким чином, війна постає не лише як воєнне протистояння держав, але й як конфлікт пам'ятей, у межах якого боротьба за контроль над інтерпретаціями минулого стає важливим елементом легітимації насильства та територіальних зазіхань. Історичні наративи перетворюються на інструмент політичного впливу, спрямований на делегітимацію української державності та заперечення права українського суспільства на власну історичну перспективу. У цих умовах деколонізація пам'яті набуває характеру не лише академічного завдання, а й форми символічного та культурного спротиву імперським наративам. Вона набуває характеру спротиву імперським наративам. Вона стає формою символічної оборони, спрямованої на відновлення історичної правди, повернення складності минулого та

визнання множинності досвідів. Українська ідентичність у такому підході постає не як монолітна конструкція, а як багатошаровий простір пам'яті, що включає досвіди різних етнічних, релігійних і соціальних груп.

Важливим аспектом сучасних деколонізаційних процесів в Україні є критичне переосмислення радянської спадщини, яка тривалий час визначала рамки офіційної історичної пам'яті. Радянська модель пам'яті поєднувала в собі імперські практики з жорстким ідеологічним контролем над інтерпретаціями минулого, формуючи специфічний тип «нормалізованого» насильства над історією. Це насильство проявлялося не лише у прямій цензурі чи забороні певних тем, але й у вибірковій інтеграції подій та досвідів у дозволений наратив, який підпорядковував історичне знання ідеологічним потребам держави. Масові репресії 1920–1950-х років, Голодомор як цілеспрямована політика знищення, Голокост на території України, депортації кримських татар та інших народів, а також системні переслідування національних і релігійних меншин або замовчувалися, або подавалися в деформованому вигляді, позбавленому їхнього травматичного та злочинного характеру [2, с. 27]. У результаті ці події були витіснені з колективної пам'яті або інтегровані до загальнорадянського наративу, що знеособлював жертви та нівелював локальну специфіку історичного досвіду. Деколонізація пам'яті вимагає не лише виявлення таких фактів, але й повноцінного включення травматичних досвідів у національний історичний дискурс як складової формування української ідентичності. Особливу роль у цьому процесі відіграє публічна історія, яка охоплює музейні практики, меморіальні комплекси, міський простір, а також візуальні та цифрові наративи. Саме в цій сфері відбувається активне конструювання нових форм пам'яті, що протистоять імперським і радянським схемам інтерпретації та сприяють утвердженню альтернативних, локально вкорінених історичних оповідей. Зміни в символічному ландшафті українських міст (демонтаж радянських пам'ятників, перейменування вулиць, поява нових меморіальних знаків і мистецьких практик) свідчать про прагнення суспільства переосмислити минуле та вписати досвід війни, втрати і спротиву в актуальний простір пам'яті. Особливо показовими є ці процеси в прифронтових регіонах, де пам'ять стає способом осмислення травматичного досвіду та формою культурної стійкості. Відмова від імперських наративів означає визнання права України на власну інтерпретацію минулого, яка не зводиться до заперечення іншого досвіду, але наполягає на автономії історичного мислення та відповідальності за складність і багатовимірність історичного процесу. У цьому сенсі деколонізація пам'яті виступає не лише як історико-культурний, але й як світоглядний проєкт, спрямований на формування критично мислячого суспільства.

Таким чином, деколонізація пам'яті в Україні є складним і багатовимірним процесом, що поєднує історичний аналіз, політику пам'яті та світоглядні трансформації. Умови війни роблять цей процес не лише академічною проблемою, але й питанням суспільної стійкості та культурного виживання. Спротив імперським наративам через пам'ять стає одним із ключових чинників формування сучасної української ідентичності, відкритої до складності власного минулого і здатної до критичного самоосмислення.

Список використаних джерел

1. Гончарова О. С. Вилучення елементів колоніального минулого з символічного простору міста Харкова (2014–2024 роки). *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету* : збірник наукових праць. Серія «Історичні науки». Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2024. Вип. 67. С. 239–245.
2. Горінов П., Драпушко Р. Становлення національної ідентичності українців як основа національної безпеки української держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 26–30.
3. Концептуалізація пам'ятійного дискурсу в умовах російсько-української війни. Аналітична записка / відп. ред. : Р. Голик, Г. Дидик-Меуш ; авт. колектив : Р. Голик, І. Орлевич, Г. Дидик-Меуш, Н. Колб, Н. Мисак, П. Артимишин, Е. Казан. Львів : НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2024. 150 с.

ГОРЛО Наталя Віталіївна,
професор кафедри політології
Запорізького національного
університету, доктор політичних наук,
професор

ІДЕЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Українська ідентичність, національні цінності та національна ідея мають важливе засадниче значення для процесу українського націєтворення. З позицій конструктивізму як етнополітичної теорії будь-яка ідентичність не може виникати спонтанно, а передбачає тривалий у часі процес її конструювання, що свідчить про керованість процесу. Ідентифікація індивідом себе як члена національної спільноти неможлива без усвідомлення мети і значення цього процесу для життя самої людини. Іншими словами, будь-який процес ідентифікації вибудовується як раціонально-корисний для індивіда та спільноти, до якої він належить. Саме тому у процесі формування української ідентичності національні цінності та національна ідея здатні виконати важливу функцію цілепокладання, надаючи сенс буттю людини як представнику нації та, більш загально, буттю нації і національної держави у цілому. Тож дослідженню актуальних питань формування національної ідентичності та ідейних засад цього процесу і присвячена наукова розвідка.

Передусім зауважимо, що поняття «українська ідентичність» може мати різне значення і позначати як відчуття належності індивіда до етносу (етнічна ідентичність), так і до нації як до політичного утворення. Зосередимо увагу саме на другому значенні, адже Україна є багатоетнічною державою, у якій український етнос є титульним, а держава захищає права усіх національних меншин (спільнот), тому всі етноси у сукупності формують українську